Karnatak University's
Karnatak Arts College, Dharwad

Department of Sanskrit, Praakrit & Yoga
in collaboration with Karnataka Samskrit University, Bengaluru

Fine Arts in Sanskrit and Prakrit Literature

Proceedings of the National Seminar

Chief Editor
Dr. Rajeshwari Maheshwaraih

Sub Editor
Dr. Sujatha M. N.

Editor
Dr. Rajani H.

Scanned with OKEN Scanner

Bheema Naik S.

Karnatak University's
Karnatak Arts College, Dharwad

Department of Sanskrit, Praakrit & Yoga
in collaboration with
Karnataka Samskrit University, Bengaluru

One Day National Seminar

On

Fine Arts in Sanskrit and Praakrit Literature

(Proceedings of the National Seminar)

Chief Editor

Dr. Rajeshwari Maheshwaraih

Editor

Dr. Rajani H.

Sub Editor

Dr. Sujatha M. N.

2018

Scanned with OKEN Scanner

Proceedings of the National Seminar on Fine arts in Sanskrit and Prakrit Literature on 20-12-2017 held at Department of Sanskrit, Praakrit and Yoga, Karnatak Arts College, Dharwad

ISBN : 978-93-85154-05-08

Copy right : Reserved

Pages : 220

Year : 2018

Copies : 300

Published by : Department of Sanskrit, Praakrit and Yoga
Karnatak Arts College, Dharwad

Publication : Nadakatti Prakashana, Dharwad

Printed at : Balamma Paper Converters, Dharwad

Scanned with OKEN Scanner

Content

ಉದ್ಘಾಟಕರ ನುಡಿಗಳು – ಪ್ರೊ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಪಾಟೀಲ
ಮಾನ್ಯ ಕುಲಸಚಿವರು, ಕ.ವಿ.ವಿ, ಧಾರವಾಡ ix

ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳ ಮಾತು – ಪ್ರೊ. ಪದ್ಮಾಶೇಖರ್
ಮಾನ್ಯ ಕುಲಪತಿಗಳು,
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು x

ಅಧ್ಯಕ್ಷೀಯ ನುಡಿಗಳು – ಡಾ. ರಾಜೇಶ್ವರಿ ಮಹೇಶ್ವರಯ್ಯ
ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರು,
ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲಾಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ xiii

ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ ನುಡಿಗಳು – ಡಾ. ರಜನಿ ಎಚ್.
ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಹಾಗೂ ಯೋಗ ವಿಭಾಗ,
ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲಾ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ xv

ಆಶಯ ಭಾಷಣ – ಡಾ. ವೇಣಿಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರೀ ಬಿ. ಜೋಶಿ
ನಿವೃತ್ತ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಹಾಗೂ ಯೋಗ ವಿಭಾಗ,
ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲಾ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ xvii

1. **Fine Arts Depicted in the Kamasutra** 1
– Dr. V. K. Hampiholi

2. **Fine Arts as Reflected in Puranas** 10
– Prof. Shripad Bhat

3. **Fine Arts in Prakrit Literature** 17
– Dr. P. Tejraj Singavi

4. ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ 28
– ಡಾ ಕೆ ಗಣಪತಿ ಭಟ್ಟ

5. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ –ಒಂದು ನೋಟ 35
– ವಿದುಷಿ(ಶ್ರೀಮತಿ) ಸೀಮಾ ಎಸ್. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ.

6. कालिदासस्य काव्येषु वास्तुकलावैभवम् 39
– Dr. Chandrakala Kondi

7. संस्कृत साहित्ये ललितकला 43
– श्रीधरशास्त्री इनामदारः

8. सङ्गीतशास्त्रे नादस्य सप्तस्वराणाञ्चोत्पत्तिप्रक्रिया 49
– Sri. Narayana Raikar

Scanned with OKEN Scanner

Content

ಉದ್ಘಾಟಕರ ನುಡಿಗಳು	– ಪ್ರೊ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಪಾಟೀಲ ಮಾನ್ಯ ಕುಲಸಚಿವರು, ಕ.ವಿ.ವಿ, ಧಾರವಾಡ	ix
ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳ ಮಾತು	– ಪ್ರೊ. ಪದ್ಮಾಶೇಖರ್ ಮಾನ್ಯ ಕುಲಪತಿಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು	x
ಅಧ್ಯಕ್ಷೀಯ ನುಡಿಗಳು	– ಡಾ. ರಾಜೇಶ್ವರಿ ಮಹೇಶ್ವರಯ್ಯ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರು, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲಾಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ	xiii
ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ ನುಡಿಗಳು	– ಡಾ. ರಜನಿ ಎಚ್. ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಹಾಗೂ ಯೋಗ ವಿಭಾಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲಾ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ	xv
ಆಶಯ ಭಾಷಣ	– ಡಾ. ವೇಣಿಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರೀ ಬಿ. ಜೋಶಿ ನಿವೃತ್ತ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಹಾಗೂ ಯೋಗ ವಿಭಾಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲಾ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ	xvii

1. **Fine Arts Depicted in the Kamasutra** 1
   – Dr. V. K. Hampiholi

2. **Fine Arts as Reflected in Puranas** 10
   – Prof. Shripad Bhat

3. **Fine Arts in Prakrit Literature** 17
   – Dr. P. Tejraj Singavi

4. ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ 28
   – ಡಾ ಕೆ ಗಣಪತಿ ಭಟ್ಟ

5. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ –ಒಂದು ನೋಟ 35
   – ವಿದುಷಿ(ಶ್ರೀಮತಿ) ಸೀಮಾ ಎಸ್. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ.

6. कालिदासस्य काव्येषु वास्तुकलावैभवम् 39
   – Dr. Chandrakala Kondi

7. संस्कृत साहित्ये ललितकला 43
   – श्रीधरशास्त्री इनामदारः

8. सङ्गीतशास्त्रे नादस्य सप्तस्वराणाञ्चोत्पत्तिप्रक्रिया 49
   – Sri. Narayana Raikar

Scanned with OKEN Scanner

9. संस्कृत (साहित्ये) महाकाव्येषु नाटकेषु च ललितकला वैभवम् 56
- Vidushi Lata. L. Patil

10. संस्कृत साहित्ये कला वैभवम् 60
– डा. प्रेमा नडकट्टी

11. जैन प्राकृत कथा साहित्य और प्रसिद्ध पुराण में ललित कलाएँ 66
– रमेश एस. शिरहट्टी

12. जम्बुद्वीपप्रज्ञप्ती आदि प्राकृत आगम ग्रन्थों में कलाओं का उल्लेख 82
- Preethi Jain P

13. **Paintings described in Uttararamacharitam of Bhavabhuti** 89
- Dr. Umesh G. Shastri

14. **Existence of Sanskrit Words in Current Hindustani Music** 94
- Dr.Aranyakumar Munenni

15. **Art as a Medium of Communication Exploring the Indian Heritage and Culture** 97
- Dr. Prabhakar K. Kamble

16. **Fine Arts in Gathasaptasati** 102
- Dr. Shweta S. Akki

17. ಗಮಕದ ಬೆಳಕಲ್ಲಿ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ 105
– ತಾರಾಪ್ರಸಾದ್

18. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಚತುಃಷಷ್ಠಿ ಕಲೆಗಳು 111
– ಡಾ. ರಜನಿ ಎಚ್.

19. ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲೆ 117
– ಡಾ. ಸುಜಾತಾ ಎಮ್.ಎನ್.

20. ಸಂಗೀತ ಕಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಮುಖ ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಲೋಕನ 123
– ಶ್ರೀ ಹರೀಶ ಹೆಗಡೆ

21. ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲೆ 134
– ವಿದ್ವಾನ್ ಜನಾರ್ದನ ವೇ. ಜೋಶಿ

22. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿನ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು 137
– ಡಾ. ಮೈತ್ರೇಯಿ ಹೆಚ್. ಎಲ್.

23. ವೈದಿಕಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳು 142
– ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀ ನವೀನಶಾಸ್ತ್ರಿ ರಾ. ಪುರಾಣಿಕ

Scanned with OKEN Scanner

24. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಸರಸ್ವತಿ 145
– ಡಾ. ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ ಹೆಗಡೆ

25. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನೃತ್ಯ ಕಲೆ 151
– ಡಾ. ಪ್ರಮೀಳಾ ವಿ. ಶೇಷಗಿರಿ

26. ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ಸ್ಥಾನ 155
– ಶ್ರೀ ಅನೀಲ. ಕೃ. ಮೇತ್ರಿ

27. ಶಿವತತ್ವ ರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿನ 'ನೃತ್ಯ' 158
– ಭೀಮನಾಯ್ಕ ಎಸ್.

28. ಅಭಿಷೇಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು; ಒಂದು ಅವಲೋಕನ 161
– ಹೆಚ್. ವಿ. ಕಾಶೀನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿ

29. ಮಾಲವಿಕಾಗ್ನಿಮಿತ್ರ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಂಗೀತ ಕಲೆಗಳು 165
– ಸವಿತಾ ಎನ್.

30. ಶೂದ್ರಕನ 'ಮೃಚ್ಛಕಟಿಕ' ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು 169
– ಚನ್ನಕೇಶವಯ್ಯ, ಹೆಚ್. ಬಿ.

31. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಬೃಹದ್ದೇಶಿ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರಗಳ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ವಿವೇಚನೆ 173
– ಡಾ.ಗುರುಬಸಪ್ಪಾ ಬ. ಮಹಾಮನೆ

32. ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ 176
– ಡಾ. ಶಶಿಕಲಾ ದಂಡಗಿಮಠ

Scanned with OKEN Scanner

ಶಿವತತ್ವ ರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿನ 'ನೃತ್ಯ'

– ಭೀಮನಾಯ್ಕ ಎಸ್.

ಭಾರತೀಯ ಜನ ಜೀವನದ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಕಲೆಗಳು ಶುಭ ಅಶುಭ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖ ದುಃಖಮಯ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನು ಪ್ರಚೋದಿಸುತ್ತಾ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾ, ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ವರ್ದಿಸುತ್ತಾ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಮಾನವ ಮನಸ್ಸಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿರುವ ಸಾಧನಗಳೇ ಕಲೆಗಳು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಒಂದು ಕಲೆಯೇ, ಸಂಗೀತ, ವಾಧ್ಯ, ನೃತ್ಯ, ಚಿತ್ರ, ಶಿಲ್ಪ ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಲಲಿತಕಲೆಗಳೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ'ದೇಶಸುತ್ತಿ ಕೋಶ ಓದು' ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತೆ ಕೋಶಗಳ ವಿಷಯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಕೆಳದಿಯ ಬಸಪ್ಪನಾಯಕನಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಶಿವತತ್ವ ರತ್ನಾಕರ ವಿಶ್ವಕೋಶ ೯ ಕಲ್ಲೋಲ ನೂರಾಎಂಟು ತರಂಗ ಹದಿಮೂರುಸಾವಿರ ಶ್ಲೋಕದ ಬೃಹತ್ ವಿಶ್ವಕೋಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತನಾಲ್ಕು ವಿಧ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಸಪ್ಪನಾಯಕನು ರಾಜಧರ್ಮ ಭೋಧಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ನೀಡಿದನು.

ಸಾರಾಂಶ :– ನೃತ್ಯದ ಪರಿಚಯ :– ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶುಭಕಾರ್ಯವೂ ನಾಟ್ಯದಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಸೇವೆಯೂ ಒಂದು, ದೇವತಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು.

ಶ್ಲೋಕ :– ಪುತ್ರೋತ್ಸತ್ತಾಭಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಸಂಸಿದೌ ಸರ್ವಪರ್ವಸು॥
ಶೋಭಾವಾಹಂ ಸುಮಂಗಲ್ಯಾಕೃತ್ಯಂ ಸರ್ವ ಜನ ಪ್ರಯಂ ॥
ನರೇಂದ್ರಾಣಾ ವಿಶೇಷಾಣಾ ತಸ್ಮಾದೇತತ್ಪ್ರಸ್ಯತೆ॥

ನೃತ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಇತಿಹಾಸ :– ಇಂದ್ರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭರತ ಮುನಿಗೆ ಈ ನಾಟ್ಯವೇದವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಅದು ಇಂದ್ರನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಯಿತು, ಆಗ ವಾಚಿತ, ಆಂಗಿಕ, ಆಹಾರ್ಯ, ಸಾತ್ವಿಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಅಭಿನಯಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಈ ನಾಟ್ಯವನ್ನು ಭರತಮುನಿಯು ತನ್ನ ನೂರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಕಲಿಸಿ ಇಂದ್ರನ ಆಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ನೀಡಿದನು.

ಈ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಶಿವನು ತಂಡು ಎಂಬ ಮುನಿಗೆ ಕಲಿಸಿ ಅದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ತಂಡು ಮುನಿಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಬಂದು ತಲುಪಿದೆ. ಬಾಣಾಸೂರನ ಮಗಳಾದ ಉಷೆಯು ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನೃತ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಪಾರ್ವತಿಯಿಂದ ಕಲಿತಳು ತಾನು ಕಲಿತ ನೃತ್ಯವನ್ನು ದ್ವಾರಾವತಿಯ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ದೇಶದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಕಲಿಸಿದಳು. ನಂತರ ಈ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಚಿತ್ರರಥ ಕಲಿತು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮತ್ಸ್ಯ ದೇಶದವರೆಗೆ ಹರಡಿತು.

ನೃತ್ಯ ಸ್ಥಾನದ ಮಂಟಪ :

ಆಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನದ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಮಂಟಪವು ಸರ್ವ ಲಕ್ಷಣ್ಣಗಳಿಂದ, ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ರತ್ನ, ಹೂವು, ನೂರಾರು ದೀಪಗಳಿಂದ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯೆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಆಸ್ಥಾನ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ರಾಜನು, ಶ್ರೀಮಂತನು, ಉದಾರನು, ಗುಣಗ್ರಾಹಿಯು, ಕೀರ್ತಿಕಾರನು, ಸಂಗೀತ ಕಲೆಯ ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಅರಿತವನು, ನಾನಾ ಭಾಷೆಯನ್ನು

Scanned with OKEN Scanner

ತಿಳಿದವನು, ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು, ಕುಶಲನು, ಬುದ್ಧಿವಂತನು, ಸಕಲಕಲಾವಲ್ಲಭನು ಆಗಿರುವ ರಾಜನು ಸಭೆಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಬೇಕು.

ನರ್ತಕನು ಹಲವಾರು ಗುಣಗಳಿಂದ ನರತ್ಯಭಂಗಿ, ಚಲನ, ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಇಡುವ, ನಿಲ್ಲುವ ಚಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಾಗ ತನ್ಮಯತೆ, ರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸ, ಕಣ್ಣು, ಕೈ, ತಲೆ ಇವುಗಳ ಚಲನೆಯ ಭಾವವನ್ನು ಅರಿತಿರಬೇಕು.

ವೀಣಾಧಿ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳು ನುಡಿಸುವವರು ಘನವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ, ದೇಶ-ವಿದೇಶ ನೃತ್ಯಗಳ ಅನುಭವ ಉಳ್ಳವನು, ಬಹುಭಾಷಾ ಪಂಡಿತನು ಆಗಿರಬೇಕು. ಆರೋಗ್ಯವಂತನು, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸುವವನು ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅರಿತವರು ರಾಜನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ತನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ.

ಕ್ಷತ್ರೀಯರು, ವೈಶ್ಯರು ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರು ಇವರು ವರ್ಣಬೇಧದಿಂದ ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಅದಮ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. ನೃತ್ಯಾಭಿನಯ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಿರುವ ನರ್ತಕಿಯರು ಲಾಟದೇಶ, ಘೂರ್ಜರದೇಶ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಚಲುವೆಯರು ಉತ್ತಮ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ನರ್ತಕರು. ಕರ್ನಾಟಕ ದ್ರಾವಿಡ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ನರ್ತಕರು ಈ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಅದಮ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. ೧೨ ವರ್ಷ ಪ್ರಾಯದಿಂದ ೨೦ ರ ಹರೆಯದ ವರೆಗೆ ಉತ್ತಮರು. ೩೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಮಧ್ಯಮವರು. ನಂತರ ೪೦ ವರ್ಷದ ವರೆಗೆ ಅದಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನರ್ತಕಿಯರ ವರ್ಣವು ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣ ಉತ್ತಮ, ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಅದಮ. ಇವೆರಡರ ನಡುವಿನ ಬಣ್ಣ ಯಾವುದೇ ಇರಲಿ ಅದು ಮಧ್ಯಮ. ನರ್ತಕರು ರಂಗಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಮೃದಂಗ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವವರು ೧೬, ೧೨ ಅಥವಾ ೮ ಹೀಗೆ ಸಮ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಕೊಳಲು ವಾದಕರು ಇಬ್ಬರಿರಬೇಕು. ಮತ್ತಿಬ್ಬರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವರಾಗಿರಬೇಕು. ಕಂಚಿನ ತಾಳದಾರಿಗಳು ನಾಲ್ವರು ಇರಬೇಕು. ವೀಣೆಯೊಡನೆ ಹಾಡುವಾಕೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಮಾತ್ರ, ಎಂಟು ಮಂದಿ ಉಪಗಾತಿಕೆಯರು, ಅವರಲ್ಲಿಬ್ಬರು ತಾಳದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರು. ಕಹಳೆ ನುಡಿಸುವವರು ಎಂಟು, ಆರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ. ಒಬ್ಬನು ತರದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವವನು. ಹೀಗೆ ನಾಟ್ಯದ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯುಮಾವತಿ ರಾಗದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಗ, ಮಧ್ಯುಮಾವತಿ, ನಾಟ, ಕರ್ನಾಟ, ಗೋಲಕ, ಛಾಯಾನಾಟಿ ಈ ಆರು ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕು.

ನೃತ್ಯ ಕಲೆಯ ಪದ್ಧತಿ :

ನಾಟ್ಯಾಧಿಗಳು ಆರು : ಶಿರಸ್ಸು, ಎದೆ, ಕೈಗಳು, ಪಾರ್ಶ್ವ, ಸೊಂಟ, ಕಾಲುಗಳು.

ಉಪಾಂಗಗಳು ಆರು : ಹುಬ್ಬು, ಕಣ್ಣು, ಮೂಗು, ಕಪೋಲ, ಕೆಳತುಟಿ ಮತ್ತು ಗಡ

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು ಆರು : ಕುತ್ತಿಗೆ, ಬಾಹು, ಬೆನ್ನು, ಹೊಟ್ಟೆ, ತೊಡೆ ಮತ್ತು ಮೊಣಕಾಲುಗಳೆರಡು

ಸ್ಥಾನಕ ಅಥವಾ ಚಾರಿಮಂಡಲ : ತೋಳು, ಹೆಗಲು, ಹೃದಯ, ಹೊಟ್ಟೆ, ದೇಹದ ಎರಡು ಬದಿಗಳು, ಸೊಂಟ, ತೊಡ, ಮೊಣಕಾಲು, ಪಾದ ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳು.

Scanned with OKEN Scanner

ಉಪಸಂಹಾರ

ಲಲಿತ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಸಂಗೀತ ಹಾಗೂ ನಾಟ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರ ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ದಣಿದ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಎಂದೇ ಭಾವಿಸದೇ ಜೀವೋನ್ನತಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನವರು ಸಾಧಿಸಿದ ಹಿರಿಮೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಉಚಿತವೇ ಸರಿ. ನೃತ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ, ನೃತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ, ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಆಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದ ವರ್ಣನೆ, ರಾಜನ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೃತ್ಯಸ್ಥಾನವಿರಬೇಕು. ವರ್ಣಬೇಧ ನೃತ್ಯಕಿಯರ ಲಕ್ಷಣ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು, ವಾದ್ಯಗಾರನ ಸಂಖ್ಯೆ, ಕೃತ್ಯಾಂಗಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೆಳದಿಯ ಬಸಪ್ಪನಾಯಕನ ಶಿವತತ್ವ ರತ್ನಾಕರದ ವಿಶ್ವಕೋಶದ ಆರನೇಕಲ್ಲೋಲ ಮೂರನೇ ತರಂಗದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳು ವಿಶ್ವಕೋಶದುದ್ದಕ್ಕೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಸಹೃದಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬಸಪ್ಪ ನಾಯಕನು ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಗ್ರಂಥಗಳು :

- ಮಲ್ಲಿಪುರಂ ಜಿ. ವೆಂಕಟೇಶ್, ಶಿವತತ್ವ ರತ್ನಾಕರ, ಸಂಪುಟ ೧ ರಿಂದ ೫.
- ರಾಧಾಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಶಿವತತ್ವ ರತ್ನಾಕರ 'ಎ ಕಲ್ಚರ್ ಸ್ಟಡಿ ಕೆಳದಿ'.
- ರಾಮ್‌ರಾವ್ ಮತ್ತು ಸುಂದರಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಬಸವರಾಜ ಕೆಳದಿ (ಶಿವತತ್ವರತ್ನಾಕರ).
- ಡಾ. ಗೂಂಡಾಜೋಯ್ಸ್, ಕೆಳದಿ ನೃಪ ವಿಜಯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ
- ಮರುಳಯ್ಯ ಸಾ.ಚಿ. , ಕೆಳದಿ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ.
- ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ

***